

CAP A UNA NOVA ESCOLA. L'ETAPA DEMOCRÀTICA (1977...)

JOAN PUIGBERT

Salomó Marqués

Aquesta xerrada respon a la voluntat política d'acabar fins al moment present amb la reflexió de l'escola a l'època democràtica.

És una conferència molt densa, d'aquelles que s'han de llegir després. Té molt de mèrit, condensar amb una hora quinze anys d'escola democràtica sense deixar res, amb l'atreviment de deixar interrogants plantejats i de fer crítiques valoratives.

Joan Puigbert és el nostre conferenciant, triat expressament per fer aquest tema, entre altres coses, perquè és professor de l'escola Normal i a lletres, per altra banda director de l'ICE i és regidor de cultura i ensenyament de l'Ajuntament de Girona. Era la persona que encaixava més amb el tema.

Joan Puigbert

En realitat és molt difícil historiar aquest període precisament perquè és un període obert, de rabiosa contemporaneïtat, sense perspectiva, això d'una banda, i per altra banda és un període que tant vosaltres com jo mateix n'hem estat protagonistes. Sempre en parlarem com una època viscuda i per tant difícilment podem ser equànims, difícilment podem veureu-ho des de fora.

Per tant la meua xerrada es mourà a mig camí entre la història i la crònica i a més a més amb unes dosis de subjectivitat que són inevitables.

Per altra banda, repassant aquests quinze anys que són pocs per la història, pot semblar fàcil. Ara bé, han estat anys amb una enorme densitat de fenòmens de tal manera que ens costa resituar-nos.

A mi mateix, quan se'm va encarregar aquesta xerrada, he fet un esforç per repassar des del punt de vista de l'escola en el context polític, cultural i social, perquè és incompreensible el que passa a l'escola sinó tenim present aquest marc social donat que l'escola està molt influïda i íntimament implicada pels enfocaments generals de la societat.

Potser, per això la història del post-franquisme o de la democràcia, comença aquell 20 de desembre de 1973, segons molts historiadors, en què Carrero Blanco va perdre la vida amb l'atemptat. En realitat amb aquest atemptat s'esgotava la possibilitat d'una continuïtat del règim des de l'esquema previst pel General Franco.

Per altra banda, hi havien àmplies capes de la societat que estaven reivindicant cada vegada més una democratització del sistema, la implantació de la democràcia. Això si és veritat en el conjunt de l'estat és molt més veritat a Catalunya a on a més de les reivindicacions democràtiques si afegien les reivindicacions nacionals i com a símptoma clar, no podem oblidar la força de l'assemblea de Catalunya, aquest organisme unitari creat al 1971 i que anava aglutinant al seu voltant més capes de la societat amb el lema prou conegut de llibertat, amnistia i estatut d'autonomia. Per això, quan es va establir el govern de Arias Navarro, en realitat es va veure forçat ja a anunciar una política aperturista, el que se'n diu "el espíritu del 12 de febrero" famós. La veritat és que aquest esperit aperturista de seguida va assenyalar els seus límits amb dos exemples concrets: l'afer del bisbe Lloveros a Bilbao i l'execució de Salvador Puigantí.

De totes maneres l'efervescència i la mobilització política creixent sobretot a Catalunya es permetia coses que anteriorment eren, en aquest sentit, impossibles. És molt sig-

nificatiu que l'abril-maig del 75, tingués lloc a Barcelona el cicle de conferències: "Les terceres vies a Europa", per primera vegada sortia el ventall d'opcions polítiques catalanes i, en certa manera, era el punt d'arrancada dels partits. Tanmateix hi havia una incertesa, recordeu aquell famós "después de Franco, qué". La societat no sabia el seu futur, entre altres coses, perquè era molt clar que enfront de la ruptura democràtica que exigien unes capes molt àmplies de la societat, els resorts del poder i altres grups socials de fort poder, de forta implantació estaven a favor d'una continuïtat del règim. Per tant era realment, dubtós el que podia passar.

Els mesos finals del 1975, varen ser terriblement incerts i dramàticament viscuts, hi ha l'execució de cinc penes de mort, hi ha l'estat d'excepció, hi ha la malaltia mortal del General Franco, hi ha la marxa verda al Sahara, per tant és una situació d'una incertesa absoluta. Finalment el vint de novembre, el General Franco mort, i mort al llit significativament. Després d'uns mesos de tuteig que va continuar el govern d'Arias Navarro, finalment el juliol del 76 pujà al poder Adolfo Suárez.

S'enceta un camí de transformació gradual de l'estat, forçada per la creixent pressió al carrer, és l'anomenada transició política o transició democràtica, no ruptura. Aquest projecte es concreta en la llei per a la reforma política de l'octubre del 76 i en la legalització dels partits sobretot el partit comunista i l'amnistia gradualment en tres decrets successius i la convocatòria d'eleccions generals del 15 de juny de 1977, varen ser viscuts d'una forma molt entusiasta, la prova d'això és l'altíssima participació en les eleccions. A nivell d'estat va guanyar l'UCD, a nivell de Catalunya, en canvi, varen guanyar els partits molt més d'esquerra de tradició democràtica i nacionalista molt clara, bàsicament el PSC i el PSUC amb un 28,4 i 18,2.

Per tant, Catalunya es manifestava molt més rupturista que la resta de l'estat. Aquests resultats de Catalunya, varen fer que el govern central, la tardor del mateix any, del 77 s'havia mostrat fins aquell moment reticent a fer-ho, restablia la Generalitat i arribava a Barcelona, el president Tarradellas. Aquest segurament va ser un dels pocs actes rupturistes que hi va haver a la transició, el fet que es reconegués al president Tarradellas com a president de la Generalitat de Catalunya.

Cal dir que entremig de tot això, hi havia evidentment, un enorme clima al carrer d'entusiasme, d'eufòria, de plantejaments polítics, hi havia programes ambiciosos. Les confrontacions d'idees i programes era apassionant i apassionat, tot s'estrenava, tot semblava possible, una onada de catalanisme envaïa la nostra societat i de proves d'això tenim sobretot l'11 de setembre del 76 i encara d'una forma més esclatant l'11 de setembre del 77 amb aquella manifestació a Barcelona de prop d'un milió de persones. Entremig de tantes eufòries i entusiasmes creixia també la inquietud, sobretot provocada per les accions criminals, terroristes tant d'extrema dreta, recordem per exemple l'assassinat dels advocats laboralistes d'Atocha al 1977 com des de l'extrema esquerra, el GRAPO. La qüestió d'Euskadi, qüestió sempre roent, encara no solucionada i havia per altra banda un clima d'inquietud pels rumors i posicionament de part de l'estament militar com una espasa sempre pendent en aquest procés.

Des de l'agost del 77 fins al finals d'octubre del 78 es va començar a redactar i tramitar la Constitució. Fou Constitució consensuada i aprovada àmpliament, consensuada vol dir que

tothom concedia coses, aleshores evidentment estava en la línia d'un cert pactisme d'aquesta reforma democràtica; no d'aquesta ruptura que s'havia propugnat en part.

Aquesta Constitució va ser aprovada al 78, simultàniament s'elaborava, a nivell de Catalunya, l'Estatut d'Autonomia, que va començar l'agost de 1978, l'estatut de SAU finalment va ser anunciat en el parlament de Madrid i referendat al 1979.

El clima social i polític però havia en part canviat: s'imposava una atmosfera del desencís. Progressava una desmobilització cada vegada més clara i creixia el desinterès per les qüestions públiques. Naixia el tema del "passotisme" i va fer fortuna una frase molt significativa "contra Franco vivíamós mejor". La concreció de les mateixes idees generals és una de les causes d'aquest desencís, allò que era tant possible, tot s'anava concretant, generava per tant desencís.

El mateix procés del consens dels textos legislatius fonamentals amb els seus lògics estira i arronsa i les recíproques concessions no afavorien l'entusiasme.

El debat va ser segrestat del carrer en ares de la concòrdia. Tot això feia, doncs, que augmentés la desmobilització en general. Però a més a més i això és molt important, creixia també la crisi econòmica, inflació creixent i això repercutia a Catalunya amb una desindustrialització molt forta. Milers de treballadors es trobaren a l'atur i per tant era preocupant en aquest sentit. La urgència de les qüestions polítiques i la debilitat del govern d'UCD feien que no s'assumís prou fortament el sanejament econòmic, a les mesures que calia prendre que la majoria eren impopulars.

Simultàniament i en part relacionat amb la crisi econòmica succeeix un altre fenomen important, i és que en aquests moments hi ha un canvi de tendència demogràfica a Catalunya. Catalunya que fins ara havia estat un país receptor d'immigració amb un creixement molt fort, comença a establir la seva població perquè no ve immigració fins i tot en els últims anys hi ha saldos negatius, però saldos negatius migratoris i, per altra banda, el creixement natural s'atura i pràcticament està en un creixement 0. Per tant hi ha un canvi molt important tant des del punt de vista d'ambient general, com des del punt de vista econòmic, com des del punt de vista demogràfic.

A més a més, a nivell cultural, també a tot occident hi ha un fenomen general que és el que s'ha anomenat el post-modernisme o la fi de la modernitat en definitiva vol dir la fi en la fe en el progrés, en la raó, en les ideàries i en les ideologies omniconprensibles i globalitzadores, tot plegat doncs, desembocarà cap a actituds com dèiem de caire més individualista basades en els nous valors de l'èxit i el diner, del prestigi, del benestar individual, la permissivitat, el consumisme. És un canvi molt important. Això es produeix en el 79-80, i fins ara.

Succeeixen les convocatòries i potser només una referència, guanya l'UCD en unes segones convocatòries, hi ha les eleccions municipals que s'havien anat retardant perquè era previsible que guanyessin les esquerres en els grans ajuntaments com així va ser. Tenen lloc el 1980 les eleccions al Parlament de Catalunya amb un resultat sorprenent perquè triomfa Convergència i Unió superant al PSC que era un resultat absolutament inesperat, un resultat que les futures eleccions autonòmiques han confirmat, han ratificat.

El PSC va refusar a formar part del govern i, per tant, Jordi Pujol va formar un govern monocolor a la Generalitat.

Per altra banda en certs sectors de l'exèrcit aquell clima antidemocràtic reeixia i sobretot pel desplegament de les autonomies i també pel clima d'inseguretat general amb bona part pel terrorisme d'ETA i pel problema del País Basc. Això fa que en aquest clima hostil, el govern legítim que per altra banda era recolzat per sectors minoritaris nostàlgics del franquisme es trobés amb un govern molt dèbil, el govern de l'UCD, estava completament dividit entre famílies i notables; molt desgastat sortejava declaracions dels militars de caràcter clarament intimidatori i antidemocràtic. Aquest clima va es-

clarar finalment amb l'intent del cop d'estat del 23 de febrer de 1981. Aquest dia tot el país va viure unes hores dramàtiques, va viure pendent d'un fil. Si sortosament el cop d'estat va venir frenat i va venir neutralitzat, les conseqüències d'aquest cop d'estat es van allargar sobretot en una re-lectura dels aspectes de l'autonomia bàsicament i va ser traduït en al famosa LOAPA o llei orgànica del procés autonòmic que va ser pactada entre l'UCD i el PSOE i que va ser votada el juliol de 1981.

Això va provocar a Catalunya fortes mobilitzacions i finalment aquesta llei orgànica va ser anulada pel tribunal constitucional. Calvo Sotelo no aconseguia frenar el procés de descomposició interior de l'UCD i per això va decidir convocar eleccions anticipades, aquestes eleccions anticipades, l'única alternativa viable que hi havia, l'única esperança era el PSOE, era el projecte del canvi i això es va traduir amb un resultat majoritari que, en certa manera, l'estem vivint encara avui en dia. A partir, doncs, del 82 hi ha una certa estabilitat, ja és tant pròxima la història que no cal referir-nos-hi. A les alternatives de govern que hi ha a Catalunya entre PSC que triomfa bàsicament a les eleccions generals i Convergència i Unió que triomfa a les eleccions autonòmiques.

I amb això seria el marc que ja és tan immediat que ja no cal referir-nos-hi.

Un cop tinguem present aquesta crònica breu, passem al tema que ens interessa que és l'escola d'aquests últims 15 anys. Jo divideixo la xerrada en tres grans apartats:

- 1 - El gran repte: l'ordenació del sistema educatiu.
- 2 - L'acció de govern concreta.
- 3 - L'atmosfera, el viscut.

El primer punt correspon bàsicament a les grans definicions del sistema educatiu espanyol. Podem considerar que, en l'àmbit escolar, és l'equivalent al procés constituent de la democràcia. En efecte manté un paral·lelisme no casual amb el període dels grans debats a la transició democràtica. El plantejament de fons és ben simple, és dir fins ara hem viscut sota un règim dictatorial, cal anar cap a una democràcia, l'escola estava immersa en aquest sistema, per tant una escola fruit d'una dictadura, com ha de ser l'escola democràtica?

Aquest plantejament es va centrar bàsicament en la definició i en el debat sobre l'escola pública i el seu lloc en una societat democràtica en la relació amb l'escola privada.

El debat va ser molt apassionat. Cada grup polític i social es definia en funció lògicament del model de societat democràtica que proposava. En matissos significatius, dels quals parlaré a continuació es partia de la idea que l'escola estatal o nacional no era l'ideal defensable perquè era una escola no democràtica, no catalana, espanyola o espanyolista, oficial, confessional, de poca qualitat, desprestigiada, burocràtica, una escola residual enfront de l'escola privada. He dit amb matissos perquè aquesta visió és una visió barcelonina de les escoles actives barcelonines. Més enllà de l'àrea metropolitana de Barcelona la visió de l'escola nacional era molt més matissada, era defensada com una escola realment pública o sigui oberta a tothom i amb una història al darrera que avalava el seu futur. Certament calia corregir-la, renovar-la, democratitzar-la profundament però tenia prou vitalitat com per aconseguir-ho i per altra banda comptava amb mestres que tenien prou capacitat per tirar-la endavant.

Aquests eren els matissos entre la visió més barcelonina i la visió més de comarques per la implantació de l'escola pública. Calia, doncs, definir aquesta nova escola pública i amb enorme il·lusió es recuperava en aquest context la memòria de la tradició pedagògica catalana i simultàniament es projectava un model d'escola engrescadora. S'arçonava al llenguatge col·loquial les expressions, les escoles nacionals, el mestre nacional i d'escola estatal i tothom incorporava el concepte d'escola pública, mestre públic. Les escoles d'estiu, bullien de conferències que intentaven definir el futur de les escoles. Resulten significatius els manifestes que es van fer a les escoles d'estiu de

Barcelona de Rosa Sensat (1975-1976) sobretot el 76 que va ser una escola d'estiu molt més nombrosa, 20.000 assistents i aquí van sortir uns textos, sobretot el segon que és "Per una nova escola pública" que és un text que, en certa manera, recull el moment, la problemàtica que hi havia. El consens sobre els paràmetres de l'escola pública fou molt ample i girava al voltant d'aquests temes d'escola pública. Havia d'ésser democràtica i participativa, gratuïta, compensatòria, no selectiva, catalana amb llengua i continguts, de qualitat científica, ideològicament pluralista, laica aconfessional. Aquests serien els grans paràmetres que definien l'escola pública i aquests objectius en un consens general.

En tot cas les diferències estaven en la concreció d'aquests objectius. L'escola pública ha d'ésser també única. No deixa de ser significatiu que en l'escola d'estiu de Barcelona de 1976 aquest fos en realitat l'únic aspecte fortament contravertit. La declaració final recull aquesta idea d'escola pública i única. L'escola que volem, diu textualment, ha de ser pública i única. Ara bé, aquest concepte d'escola pública i única va ser una esmena que va tenir el suport de 595 vots contra 526 i 79 abstencions. Per tant es veia clar que l'assemblea estava dividida i que era el tema realment conflictiu. La qüestió de l'escola pública tenia dues vessants o una vessant ideològica que en parlaré més endavant i una d'econòmica. Ara em refereixo a l'aspecte econòmic. Des de l'aprovació l'any 1970 de la llei general d'educació moltes escoles privades no es trobaven amb prou força com per adequar-se a la nova llei faltaven recursos i moltes es veien obligades a tancar. Simultàniament l'aplicació de la llei d'educació comportava també l'ampliació de pressupostos dedicats a l'escola pública degut sobretot a la creixent escolarització, als moviments de població a l'interior de l'estat. El govern franquista des del 1973 optà per una política de subvencions, a l'escola privada en detriment dels plans d'urgència, de construccions escolars. L'any 1976 les subvencions a l'escola privada representaven el 13% dels pressupostos del MEC. Els dèficits, per tant, de l'escola pública s'incrementaven, la mateixa comissió d'avaluació de la llei general d'educació reconeixia que les inversions fetes al sector públic s'havien mantingut estables des dels anys 70 al 76. Per tant, aquest seria l'aspecte econòmic.

L'aspecte ideològic se centra en dues formes d'entendre el pluralisme ideològic. La que defensava la ponència que va triomfar a les escoles d'estiu de Rosa Sensat al 76, creia que el pluralisme s'havia de produir a l'interior de cada centre o sigui cada centre havia de ser plural políticament i ideològicament sempre essent respectuosos amb els alumnes. En canvi altres sectors creien que havia d'haver-hi una pluralitat de centres, que cada grup homogeni polític ideològic o religiós havia de crear la seva escola. Aquesta era la confrontació ideològica bàsica.

El document per una nova escola pública va ser immediatament questionat pel Consell Català d'Ensenyament creat el 1976 amb un document que se'n deia "Anunciació de principis i escola pública del demà dels Països catalans. Bases per una llei d'ensenyament" amb la signatura de tot una sèrie de personalitats entre els quals hi havia Pallach o Sobrequès per exemple, tot propugnant el pluralisme de centres.

L'església per altra banda reelaborava la seva doctrina escolar i defensava la llibertat d'ensenyament i propugnava que les escoles professionals fossin considerades un servei públic i per això mateix finançades amb diner públic. Aquesta orientació es plasma en la creació del Consell d'escoles Cristianes de Catalunya al 1976 i amb el document que en va sorgir que era "L'escola cristiana de Catalunya". Una conseqüència del posicionament assumit aquest any, en fou la creació del col·lectiu d'escoles per l'escola pública catalana, el CEPEC sorgit al 1978.

Eren les escoles bàsicament centrades en l'àrea metropolitana de Barcelona que havien lluitat en l'època franquista per un model alternatiu a l'escola estatal.

Una llei del Parlament de Catalunya de l'any 1983 renovà del procés d'integració d'aquestes escoles a la xarxa pública catalana i va afectar a 80 centres, 1.260 professors i uns 25.000 alumnes bàsicament de l'àrea barcelonina. A partir de les eleccions democràtiques del 1977 seran els partits els que canalitzaran el debat i que representaran les diverses opcions. De fet, amb l'elaboració de la Constitució s'assenyalava el marc general de la política educativa.

L'article 27 estableix alguns grans principis que òbviament constreñen el marc de les opcions pràctiques i així reconeix la llibertat d'ensenyament i la llibertat de creació de centres docents. Fou el resultat d'un difícil equilibri entre els diversos partits i el consens. El desplegament dels principis constitucionals educatius no es farà fins al 1985, és la LODE, la llei orgànica del dret a l'educació. La tramitació d'aquesta llei comportà també fortes oposicions, aquesta vegada més aviat del sector de les dretes que l'interpretaven com a restrictiva de la llibertat d'ensenyament i com a intervencionista de part dels poders públics. Sigui com sigui, en realitat la LODE avalà una solució intermitja a aquesta polèmica en definir els centres escolars en tres categories:

- Escoles públiques.
- Escoles concertades o sigui centres privats sostinguts en fons públic però sotmesos a unes certes normatives de part de l'administració.
- Centres estrictament privats.

Aquesta és una mica l'evolució de l'escola única.

Analitzem altres conceptes: escola laica o com deia el document aconfessional. També aquest tema polèmic es va saldar de forma pactada. El concordat amb la Santa Seu quedà derogat i substituït per cinc acords parcials. Un d'aquests acords feia referència al principi recollit a la Constitució, del dret dels pares a que els fills rebien formació religiosa i moral. El desenvolupament concret d'aquest principi estableix la doble opció d'educació religiosa com integrant del currículum escolar. Aquesta qüestió als anys pre-constitucionals fou una qüestió prou debatuda i no només a nivell civil sinó també en el si dels diversos corrents de l'església. Un ampli sector de l'església, del catolicisme, el sector progressista, defensava que l'escola no era el marc adequat per la formació religiosa, que la catequesi s'havia de fer, de desenvolupar, en el si de la comunitat creient. Alguns propugnaven que a l'escola en tot cas es desenvolupessin classes de cultura religiosa, però no catequesi. Sigui com sigui, en definitiva va prevaldre el criteri de l'opcionalitat dels pares formant part temàtica, del currículum, fos quina fos l'opció, que és resultat actual.

Un altre dels temes va ser l'escola participativa. Què ha succeït amb aquest tema? També en aquest aspecte sovint es va avançar a la legislació, la constitució del claustre, l'elecció de càrrecs, un cert assembleisme es va anar estenent als centres.

Les instàncies de govern de l'administració educativa, delegat d'ensenyament, inspectors, es debatien entre la continuïtat i la pressió social democratitzadora. La seva mateixa fonamentació derivava d'un poder no democràtic que trontollava, per això en general, el pragmatisme va permetre trampejar la situació.

Més conflictiva tanmateix va ser la relació entre els pares que s'agrupaven a partir d'aquests moments el 74, el 75, en associacions, les APAS. El conflicte es produïa o perquè alguns mestres eren reticents a la participació dels pares o perquè alguns pares assumien papers professionals que no els hi corresponien que generà a moltes escoles una mena de reticència recíproca, poc fructífera i més aviat entorpidora. Poc a poc es va anar demostrant que hi havia, en realitat, uns mateixos objectius que l'escola funcionés bé i les reticències en bona part s'han fos.

Tanmateix la migradesa dels marges de maniobra, la desinhibidora dificultat en què s'ha aconseguit els canvis generals de la societat, han fet disminuir l'entusiasme dels primers anys. La regulació legal, així de la participació i la

seva aplicació, no és fins al 1985 amb la LODE, que estableix els ordres dels governs unipersonals i col·legiats, per tant hi ha un gran desfasament entre l'entusiasme de participació dels primers anys i l'aplicació legal quan ja la societat és molt diferent. El desfasament temporal ha estat excessiu i la implantació dels canals formals de participació poc engrescador.

Especialment els consells escolars de centre, tenen, generalment, una vida estantissa. Recordem que aquest nou règim de gestió de centre es va començar a aplicar al 1986. D'altra banda el funcionament uniformista dels sistemes escolars és encara molt rígid i això comporta un marge de decisions molt restringit.

Altres òrgans de participació són també de recent implantació, així el Consell Escolar de Catalunya establert el 1986 i més recent els consells escolars municipals de l'any 1989.

En general la manca d'una tradició participativa i la debilitat del teixit associatiu no són massa encoratjadors en referència al funcionament dels canals participatius.

L'últim punt és el de l'escola catalana en aquest debat general. A l'atmosfera vivíssima de la transició, la reivindicació democràtica i la reivindicació nacional s'identificaven plenament. Per això, quan es dissenyava una nova escola democràtica es dissenyava també una nova escola catalana. De fet es reivindicava una escola que fos de Catalunya en tres aspectes:

- Aspecte legislatiu i executiu.
- Aspecte lingüístic.
- Aspecte dels continguts.

En l'aspecte de l'organització del sistema educatiu es propugnava la competència exclusiva per la Generalitat i així ho diu el programa "Per una nova escola pública de Catalunya". Així ho recull el mateix estatut provisional de Sau i en canvi el text definitiu de l'estatut parla de competència plena (art. 15). Evidentment el pas de competència exclusiva a competència plena no és de cap de les maneres insignificant o anodí. En realitat comporta una dependència bàsica al sistema educatiu de l'estat i serà origen de malentesos i discrepàncies entre les dues administracions. En general tanmateix en aquest àmbit a diferència d'altres ha prevalgut almenys fins ara els criteris pactistes i de consens. Val la pena de subratllar que si bé és veritat que l'estatut del 79 s'aconseguí menys que el que reivindicava, tanmateix el nivell de competència en l'àmbit docent de l'estatut del 79 és molt superior al precedent del 1932 i sobretot que es va evitar el risc de la creació d'una doble xarxa d'ensenyament públic: la de l'estat i la de la Generalitat a que abocava l'estatut de la Catalunya republicana.

El traspàs dels serveis educatius a la Generalitat comença a fer-se efectiu al gener del 1981. Aquest seria l'aspecte legislatiu.

En l'àmbit lingüístic, l'escola apareix com una eina fonamental essencial per a deturar el genocidi lingüístic que havia dissenyat el franquisme. La situació de la llengua catalana al final de l'etapa brutal de la dictadura era certament més que preocupant, agònica, afirmaven els més pessimistes en un procés que si no s'aconseguia aturar portava a la seva pràctica desaparició. Una sotragada en aquest sentit a la consciència col·lectiva va ser el famós document dels marges "Una nació sense estat?, un poble sense llengua?". En aquest context, el paper de l'escola, repeteixo, era essencial.

El català a l'escola es plantejà a un doble nivell com a disciplina acadèmica o sigui l'ensenyament del català i com a llengua vehicular l'ensenyament en català.

En el primer nivell o sigui el català com a assignatura del currículum escolar, té una història llarga i complicada. La pressió social va aconseguir que la llei general de 1970 es contemplés la possibilitat d'ensenyar les llengües nacionals a l'E.G.B., no així al batxillerat. En els anys immediats al postfranquisme, aquesta exigència de l'ensenyament en català era cada cop més una reivindicació generalitzada. En tot no va ser fins que es va reestablir la Generalitat provisional al 1977 i es va crear el Departament d'Ensenyament i Cultura, que no

s'encaminà el tema. La qüestió s'havia discutit a nivell parlamentari però hi havia enormes reticències sobretot en el referent a l'obligatorietat de l'ensenyament en català.

Gràcies a l'habilitat de Francesc Noi finalment s'aconseguí el Decret del Català al juliol de 1978. El mateix Francesc Noi ho ha explicat en una crònica fa uns mesos. És un Decret molt correcte o crec pràcticament immillorable i que integrava plenament el català a l'ensenyament.

Per cert, anecdòticament, aquest document va ser conegut primer a Girona perquè Paco Noi l'endemà del sopar que es va acordar amb Quevero aquest tema va venir a cloure l'escola d'estiu i el va llegir. Va ser un gest significatiu, aquest document va ser important perquè va superar dues enormes dificultats. D'una banda alguns propugnaven que els mestres de català no tinguessin titulació universitària, sinó que tinguessin les titulacions que va donar l'Omnium i també que no passessin per la via de l'oposició sinó que fos una altra via. El Decret contemplà que fos una assignatura com una altra i per tant que els professors tinguessin la mateixa titulació que les altres assignatures i el mateix sistema d'accés que són les oposicions. Va ser un enorme encert.

La incorporació, doncs, del català a l'ensenyament va aconseguir-se aprofitant l'onada de prestigi i de força que tenia Catalunya en els primers anys de la transició.

Més complex ha estat l'ensenyament en català. Al plantejament de Rosa Sensat s'hi oposà des de bon principi, el CEDEC, aquest nou centre creat per la Generalitat provisional que defensà la necessitat des del començament d'anar cap a la total catalanització de l'escola perquè l'escola de Catalunya només seria catalana quan ho fos en llengua. Cal dir que aquesta divisió de plantejaments, aquesta doble estratègia va durar molt temps i va ser fruit de moltes polèmiques, però poc a poc la tendència del CEDEC ha anat guanyant adictes i finalment és avui la predominant. Hi ha tota l'experiència d'immersió lingüística que està en aquesta línia. Aquí cal dir que fou el moviment de mestres de Girona un dels primers i més actius propugnadors de la total catalanització de l'escola en la línia del CEDEC, així en el curs 1979-1980 va editar un fulletó que incitava a l'ensenyament en català i el curs següent repetia l'experiència ampliant-la amb els llibres de l'ensenyament en català que són llibres prou coneguts.

Aquest procés de catalanització de l'escola ha comportat innegablement un enorme esforç per part dels mestres, ben especialment pel que fa referència als cursos de reciclatge de català. Recordem que en el moment àlgid del curs 1981-1982 hi havia 18.150 mestres inscrits en el reciclatge una xifra realment espectacular. Segurament que l'experiència ha tingut pros i contres, pot ser una valoració bastant discutible però en conjunt és irrefutable que el col·lectiu de mestres ha estat dels més receptius en la qüestió de la llengua. En tot, no cal oblidar que encara el curs 1987-1988 només rebien l'ensenyament en català a Catalunya el 39% dels alumnes de l'ensenyament primari. El pes de la immigració és més massís a l'àrea metropolitana de Barcelona i això explica en bona part aquests resultats.

Bé un cop vist aquest primer capítol que és el de grans temes de debat passariem molt ràpidament el segon que és l'acció de l'administració educativa. Aquesta acció també la divideixo en apartats, un primer és: La superació dels dèficits escolars.

El franquisme havia deixat com herència grans dèficits escolars sobretot a les zones de forta immigració i per això mateix d'alts índexs de natalitat. Una primera resposta a aquesta problemàtica va ser donada l'any 1977 amb el que se'n va dir els pactes de la Moncloa, va ser per lluitar contra la inflació, els sindicats i el govern van establir una moderació salarial i a canvi d'això hi hauria un salari social que contemplava fortes inversions en el camp de les inversions escolars, en dèficits bastant notables que ara no explicaré. Assumides les competències educatives per la Generalitat el 1981 i sota la forta pressió dels barris mal escolaritzats i dels

ajuntaments es van emprendre un conjunt ambicions d'edificacions escolars. Del 1981 al 1988 s'han construït 321 centres a Catalunya, alguns substituïen a escoles en mal estat o substituïen les aules provisionals o les famoses "caracoles". Cal aplaudir en aquesta política de construcció escolar molt especialment l'encert per a fer de cada escola un edifici significatiu i de qualitat arquitectònica, em sembla que no s'ha de negar perquè és cert.

Tanmateix des del 1988 hi ha hagut una forta frenada en la construcció de les escoles d'EGB, tant a causa de la baixa de la natalitat com per l'incertesa en el futur de la reforma educativa i sovint en aquest moment apareix en les ciutats un desajustament entre les demandes territorials i l'oferta del conjunt, a causa dels desplaçaments de població i en l'arbitrarietat de l'emplaçament dels centres escolars. Sigui com sigui, aquesta política de noves construccions ha permès varies coses, d'una banda satisfer la demanda d'ensenyament primari que ja estava coberta al 100%, també de parvularis cobert finalment al 100% i els ensenyaments mitjans que finalment han aconseguit arribar fins el 86% del total de la població en edat d'ensenyament mitjà i d'altra banda aquesta major construcció de centres escolars públics ha permès també que es trenqués la realitat que hi havia a Catalunya concretament, d'una major presència de l'escola privada que de l'escola pública. En aquests moments deuen estar 55-45. Tanmateix aquests anys per via dels convenis dels concerts han significat també la consolidació de l'ensenyament.

Els efectes de la davallada de la natalitat els anys successius s'han anat estenent a l'EGB. Aquesta davallada ha permès en general rebaixar les ratios alumnes/mestres, i fins i tot ha comportat el risc de tancament d'aules.

PROGRAMES ESPECIALS

Al llarg d'aquests anys, cal assenyalar tot un seguit de propostes i programes que han intentat, amb més o menys encert, fer front a problemàtiques específiques. Sense cap afany de ser exhaustiu, en citaré alguns:

Respecte a l'escola rural:

En els programes tecnocràtics derivats de la Llei General d'Educació de 1970, semblava que les escoles rurals no tenien lloc en el sistema educatiu i que havien de tancar-se o com a màxim quedaven com escoles marginals. En els primers anys del post-franquisme i sota l'impuls de l'ICE de l'Autònoma, en aquest cas, els mestres d'aquestes escoles varen començar a aplegar-se, a posar-se en contacte, a reunir-se, a fer propostes d'organització que no significuessin una penalització per l'escola rural. Aquesta política ha desembocat finalment en la reobertura d'algunes escoles, molt poques, unes 29 a tota Catalunya i sobretot finalment ha desembocat en ser recollit de l'Administració i convertir-se en les zones escolars com a agrupació de centres escolars.

Respecte a les escoles bressol:

Després de moltes reivindicacions han estat finalment reconegudes com a centres escolars, centres docents i no merament com a centres d'atenció social. Això es va produir l'any 88 quan s'incorporen al Departament d'ensenyament. Han estat dotades d'orientacions i programes específics, amb tot, cal reconèixer que la xarxa pública és molt migrada i que en bona part la constitueixen escoles bressol municipals. No sembla pas que hi hagi massa voluntat d'ampliar aquesta oferta escolar.

Es deixa per tant, un camp ampli, excessivament ampli a la iniciativa privada, que no sempre té una orientació excessivament correcta.

És certament preocupant aquesta desatenció sistemàtica a la primera infància.

Tampoc hi ha hagut una planificació suficient en relació a la formació inicial dels ensenyants d'aquest primer nivell; en canvi cal tenir com a dada positiva que la Generalitat va ser la primera de les Administracions públiques a Espanya

que va definir uns mòduls mínims d'exigència especials; de condicions materials en el Decret del 84.

EDUCACIÓ ESPECIAL

D'una banda, s'ha ampliat i incorporat plenament l'ensenyament especial a la xarxa d'ensenyament públic.

La majoria de les escoles especials varen néixer per iniciativa angoixada dels mateixos pares que no tenien on acollir els seus fills i en aquest sentit s'ha aconseguit integrar.

D'altra banda s'ha avançat en el programa d'integració però em sembla que cal reconèixer que aquella integració s'ha fet sense suports materials i sobretot sense masses suports tècnics.

ADEQUACIÓ DE PROGRAMES ORDINARIS

S'ha implantat l'orientació basada en cicles amb els corresponents programes al parvulari, cicle inicial i al cicle mitjà.

Tanmateix aquests canvis no han significat, em sembla, un autèntic revulsiu a la pràctica docent i sobretot han vingut últimament sobreposats pel debat més ampli sobre la futura reforma educativa. S'ha dotat també a les escoles de serveis de suport, equipaments d'assessorament psicopedagògic, centres de recursos, camp d'aprenentatge i cal fer també una referència als ajuntaments que també han donat ajuda: aules de natura, tallers d'història, etc., etc...

Els grans temes de preocupació ens venien determinats en 3 aspectes:

1 - El fracàs escolar. L'existència d'un percentatge del 30% d'alumnes que no aconsegueixen els nivells mínims fixats, és certament preocupant a l'ensenyament primari. Segurament que la mateixa democratització de l'ensenyament ha posat en evidència aquesta realitat. Però això no pot fer-nos insensibles al problema.

2 - Tota una sèrie d'ensenyaments com serien els ensenyaments d'informàtica, de llengües estrangeres, de mitjans audiovisuals, de música, d'educació física, d'educació plàstica, s'han implantat amb molta lentitud a les escoles.

A causa que les dotacions econòmiques als centres són molt precàries com a resultat d'una insuficient dotació presupostària per l'ensenyament, a l'any 1987 l'assignació per l'alumne d'ensenyament primari per any era de 81.747,- pta.

Aquesta xifra es desglossa d'aquesta manera:

- 78.914,- pta. corresponen al personal docent, el mestre.

- 1.458,- pta. corresponen al funcionament.

- 1.375,- pta. corresponen a l'equipament.

Per tant 1.458,- pta. per funcionament, per activitats, és una xifra realment irrisòria, i, per tant, és un problema que senyala els límits de la precarietat del sistema educatiu.

3 - Inadequació de la formació professional. La formació professional no ha aconseguit superar la marginalitat a desgrat dels esforços versats.

Així, la taxa d'abandonament dels estudis és elevadíssima. Així a F.P. només el 50% de l'alumnat acaba els estudis. Hi ha per tant, un clar desfasament entre els continguts i les tecnologies, que s'ensenyen a les escoles professionals i les exigències del mercat de treball.

El tercer capítol és el viscut. L'atmosfera.

Al llarg d'aquests darrers 15 anys, l'evolució del col·lectiu d'ensenyats ha viscut estats d'ànim molt diversos, difícils de precisar i que quantificar.

Seria pretencions de la meua part que volgués ara descriure l'itinerari complex de la mentalitat d'un col·lectiu tan nombrós, divers, plural, però hi ha algunes percepcions més o menys compartides i que seria empobridor d'escamotejar.

Les exposo amb totes les cauteles de la provisionalitat i del subjectivisme.

Podem dir que s'ha passat de l'entusiasme al desencís.

En paral·lelisme amb el conjunt de la societat podem detectar també en l'àmbit del Magisteri i del professorat una evolució d'actituds col·lectives generals; des del 1975 al 1990 han passat moltes coses.

En el punt de partida detectem un esclat d'entusiasme, d'il·lusió, també d'inseguretat i d'incertesa, però el que predominava era l'afany de renovació, tot semblava possible. Hi havia una atmosfera compartida d'engrescament col·lectiu, les ruptures de la rutina. Sovintejaven a nivell personal o a nivell de centre, assemblees, debats, conferències.

L'afany per aconseguir una escola nova, era un clima positiu, creador amb grans dosis de voluntarisme. Tothom tenia alguna cosa a dir sobre l'ensenyament. Les associacions de pares assumien reivindicacions pragmàtiques, els sindicats iniciaven la seva implantació.

En aquests context eufòric ben palpable als anys 75-76-77-78 els interessos axials eren els de la política educativa.

La catalanització i la renovació pedagògica.

En bona part es traduirà en el programa d'una escola pública catalana i de qualitat. Hi havia evidentment matissos, però en general predominava una activitat política pre-partidista amb bona part unitària, per això és el moment àlgid dels moviments de renovació pedagògica, articulats fonamentalment al voltant de grans objectius compartits.

Els mestres i els professors, d'altra banda, tenen necessitat de renovar els continguts de l'ensenyament, d'aquí l'èxit de les escoles d'estiu, i dels reciclatges, cal posar-se al dia per respondre al repte d'una escola nova i d'una societat que volia una ensenyança més activa i més actual. Els camps que calia cobrir eren sobretot els camps de l'aprenentatge del català i dels continguts catalans de la realitat catalana, el famós medi que calia incorporar a l'escola, lentament o potser de cop.

Les il·lusions van ser erosionades. La crisi econòmica, l'atur, colpejaven durament els somnis; els partits polítics consensuaven i es barallaven: creixia el desànim.

La Constitució no es debatia al Govern, l'Estatut d'Autonomia avançava enmig de polèmiques, tothom hi deixava una part de la seva ingenuïtat, els ànims es desinflaven, l'escola continuava amb goteres i la ratio de nens per aula continuava essent excessiva, els sous es devaluaven al mateix ritme que creixia la inflació. El fracàs escolar (o la consciència de fracàs) augmentava.

L'Administració era lenta, és lenta.

El desencís crea, em sembla, tres conseqüències:

1 - Hi ha una crisi de valors i el subsegüent desconcert. Gairebé tots els pensadors, gent que reflexiona sobre la situació cultural, estan d'acord en afirmar que la societat occidental pateix una crisi profunda, que els sistemes de valors i els fonaments s'han esmicolat, tot és permès perquè tot és igualment raonable o irraonable. A Catalunya aquesta manca de punts de referència, ha estat especialment brutal, ja que hem sortit ràpidament d'una dictadura.

Per això i pel marc econòmic. A partir dels anys 80 s'han anat introduint, imposant comportaments individualistes, com ja deia, el benestar personal, la competitivitat salvatge, el predomini d'allò privat sobre allò públic, de la subvaloració de la raó, etc.

Aquesta crisi de valors si és greu i preocupant a qualsevol nivell, ho és molt més en l'àmbit educatiu; per la mateixa raó que l'escola transmet valors, aquest desfasament ve definit per un autor: Hibbit amb la idea: "L'escola és moderna i els alumnes són molt moderns". Per això és lògic i absolutament comprensible el descontent que s'ha apoderat dels ensenyants.

Enfront d'aquest panorama, mentre a nivell verbal s'han anat reiterant conceptes avalats per la inèrcia, una tendència molt generalitzada ha estat la de subratllar el paper transmissor de coneixements de l'escola. El paper només transmissor.

Incomprensiblement, l'escola i l'ensenyament en general han abdicat del paper d'educador per dedicar-se més als aprenentatges.

Encara més, el sistema educatiu tendeix a accentuar l'adquisició de tècniques i coneixements útils, noves tecnologies, atenció a les demandes del mercat, etc. En general aquells coneixements més crítics i més gratuïts.

2 - Una escola més humil que coneix els seus límits. Ja era sabut que el pedagogisme de la Segona República era massa ambiciós, era sabut, però potser no era assimilat.

Els anys de la transició i dels primers governs democràtics han esvandit la resta de l'idealisme escolar. S'ha assumit que l'escola és una eina social, una eina important, evidentment, però no l'única i una eina amb les seves limitacions, amb la seva servitud.

Hem après que el nen aprèn moltes coses fora de l'escola, a la família, pels mitjans de comunicació, pels amics, per la via ciutadana.

L'escola no és l'única que transmet coneixements, per això es parla per exemple de la societat educadora. El mateix fracàs escolar ens posa en evidència els límits de l'escola, una escola més humil i per això menys messiànica i per això més oberta a altres realitats educatives.

3 - Uns ensenyants més professionals. Si existeix un cert desconcert respecte al paper educatiu de l'escola; la seva funció de transmissora de valors; criteris, si l'escola en el seu conjunt coneix els seus propis límits és lògic que els mestres i docents enfoquin la seva feina en dosis majors de pragmatisme, ja no val el voluntarisme, l'autoexigència i l'exigència social és la de la responsabilitat professional.

Cal ser un bon professional, preparat, al dia, eficaç.

Lògicament un bon professional, ha de tenir el reconeixement salarial conseqüent. En aquest sentit els ensenyants han sofert la contradicció entre les declaracions respecte a la importància de la seva funció a la societat, i la compensació salarial. El desajustament entre les declaracions i la realitat, ha estat excessivament flagrant. Per això els ensenyants s'han hagut de mobilitzar, més d'un cop al llarg d'aquests anys. Ja en el remot 1977 tingué lloc una vaga d'amplíssima ressonància i multitudinari seguiment. Es reivindicava la dedicació exclusiva i el seu pagament. Més recentment l'any 1988, la duríssima vaga que tots recordem, com l'explosió d'un descontent acumulat al llarg dels anys. D'aquí també el paper naixent dels sindicats, després d'unes eleccions llargament ajornades, la seva prominència per sobre d'uns moviments o associacions de renovació esllanguits.

Una nova consciència col·lectiva professional, bascula entre la responsabilitat i la funcionalització. Si predominés el sentit funcional en la seva acepció més negativa ens trobarem molt lluny d'aquella escola pública engrescada-reivindicada en els anys 70.

Voldria dir el predomini de la concepció de l'ensenyament. El mestre públic com a més treballadors per concepte d'altre i l'escola seria concebuda com a simple empresa amb patró: l'Estat o la Generalitat i l'Ajuntament.

En canvi, el projecte d'escola pública que s'havia reivindicat era i és el d'una escola participativa, on tots els estaments implicats s'hi sentissin compromesos, mestres, pares, administració, etc.

Certament, a vegades, hi ha actituds que hem propiciat el desencanament d'aquest projecte col·lectiu, una visió patrimonialista de l'escola. "L'escola és nova" i no s'ha avançat prou, i sobretot a temps en aquesta línia de definició de cada centre com a comunitat educativa amb un projecte de centre específic i vinculada a la realitat més propera, potser l'articulació dels nous canals de participació com ara els Consells Escolars Municipals, a pesar de les cauteles en què s'han definit, poden ajudar a aquests propòsits. Quan ja a la fi d'aquesta reflexió entre la història i la crònica esguardem el canvi recorregut i fem un balanç provisional, evidentment ens apareix un panorama de clars i obscurs. Pel llarg camí hem deixat moltes il·lusions, molts afanys, molta vida.

El resultat no és pas negatiu, la distància que separa l'escola d'avui de l'escola de 15 anys endarrera és immensa, brutal, gegantina. Els esforços no han estat inútils, però seria igualment insensat de creure que tot s'ha aconseguit. Hem vist al llarg de l'exposició molts objectius disminuïts, minimitzats. És una sensació d'agre-dolç i sobretot amb el

pas del temps s'han anat presentant nous reptes que cal afrontar. Potser és hora als 15 anys de manifest per una escola pública catalana de reprendre el debat, i a les portes d'aquest final de segle preguntar-nos novament:

Quina escola volem?

Cap a on ha d'anar l'escola pública?

Potser és hora d'una nova reflexió més complexa, més real, però no per això menys engrescadora, potser, deixeu-m'ho dir amb paraules manllevades de Carles Barral: "Haya de reanudarse la aventura del pasado que se esclarece con la lejanía". L'aventura del passat que és el repte de l'escola d'avui i de demà.

COL·LOQUI

Salomó Marqués

Jo tenia algunes coses a afegir o a completar una mica. A mi em sembla que quan es parla de tancament d'escoles privades cap a l'any 71 invocant qüestions econòmiques, jo crec que és cert, però el cert d'això hi ha un altre aspecte que no se sol dir gaire i que també va lligat i sobretot a les escoles privades religioses: la crisi del concili per manca de gent.

Joan Puigbert

Es tancaven sobretot les escoles de pis o acadèmies que realment eren per fer negoci. Quan van començar a haver-hi unes exigències, van haver de tancar.

Salomó Marqués

Hi ha un altre aspecte de la implantació del català a l'escola que es pot veure a les nostres escoles mirant enrera.

Veure el paper de les associacions de pares. En algunes escoles, aquí a Girona, hem pogut veure que l'associació de pares volia introduir el català a l'escola i en canvi els mestres d'alguns claustres amb postures molt legalistes de dir: no, fins que no estigui manat nosaltres no ho farem. Tot i que se sabia, que el Decret estava aprovat al juny i en canvi no surt al B.O.E. que és quan entra en vigor fins el vint i escaig de setembre.

Hi ha escoles que ja ho van incloure als seus programes i d'altres al·legaren que el seu calendari estava fet i no començaven fins l'any següent. Això demostra actituds personals de mestres o de pares davant de fets que són simptomàtics i que permeten conservar una memòria històrica. Això és una història petita, però és una història dels pobles.

PÚBLIC

El debat de l'escola d'estiu entre catalanització total o respecte a com dur-lo a la pràctica.... Jo en aquella època feia de mestre al cinturó industrial de Barcelona i va ser un debat difícil d'assumir perquè significava la ruptura, a vegades, dintre de les mateixes escoles del barri.

Crear una certa tendència voldrà dir que dintre la zona antiga, fer una zona catalana era crear més marginació.

Això va fer el debat molt difícil i jo diria que la catalanització als cinturons industrials no és encara una realitat

Joan Puigbert

Si, per això mateix també era més fàcil pel moviment de mestres de Girona que tenia una realitat més favorable de fer un plantejament més radical.

El que sabia greu, potser vist ara i recordant-ho és que l'opció aquesta que podia ser estratègicament correcta es plantejés també ideològicament com a correcta, o sense que hi hagués una fonamentació ideològica o d'ideari que potser seria discutible.

Com a estratègia jo crec que va ser encertat perquè evitar la ruptura de la comunitat catalana en dos comunitats enfrontades hauria estat funest pel país, per tant des del punt de vista estratègic va ser encertat, potser la fonamentació era més discutible.

Salomó Marqués

Els documents de l'escola que dèiem els trobareu a "Perspectiva Escolar".

Va sortir al 75, han anat publicant els documents de l'escola d'estiu, després altres programes, en vigílies de les eleccions es publicaven els programes dels diferents partits. Pel que fa són temes d'aquells que val la pena fer exercicis comparatius.

PÚBLIC

Un 39% donava classes de català a Barcelona.

Joan Puigbert

Hi ha un fenomen que potser fa que la xifra sigui una mica més baixa que potser en realitat i és que moltes escoles fan una implantació progressiva del català i per tant pot haver-hi cursos que encara no tinguin català.

Cal tenir en compte aquest detall que pot amagar una realitat més optimista. Pot haver-hi escoles que han fet l'opció quatre anys enrera, per tant afectaria només a dos parvularis i a dos primers cursos.

Salomó Marqués

Caldria veure escoles progressistes o escoles que es presenten com a progressistes enfront de la llengua quina actitud tenen. Hi ha escoles, almenys que en determinats sectors són a dalt de tot, tenen prestigi i que en canvi es dediquen a fer català les hores que marca la llei i prou.

Joan Puigbert

Els primers anys és major a l'escola pública que a la privada l'ensenyament en català. A partir del 86 ó 87 comença a ser una mica més gran al voltant de l'escola privada. Però fins al 87 el que juga més fort, i en el cas de Girona, són les escoles públiques. Llavors potser ha anat canviant, s'hauria d'analitzar més bé.